

MIHA KOS:

Straža — strah.

aš sosed Primož Pirnar stanuje z nami v vasi Zbilje v Jugoslaviji. Zbilje so zidane in leseno zgrajene na valovitem svetu blizu bukovih in gabrovih gozdov, kjer v jeseni tudi lahko lovimo polhe. Bolj oddaljeno od vasi je na severnem ozadju tudi nekaj vinogradov, vendar vino Zbiljčanom ni glavni pridelek, marveč živinoreja in žito.

Onega dne je bil naš sosed Pirnar s svoje njive na Prelogu prepodil vrabce, ki so mu že zobali še napol zeleno proso. Pri tem se niso ti ptiči prav nič bali, da bi kateri zbolel, če bi se prenazobal nezrelega prosa. Da ne bi delali vrabci našemu vaščanu prevelike škode, jim je Pirnar obljubil, da postavi na njivi, posejani s prosom, za te sleparske tatove stražo ali strah.

Poskusi, kakor je že tako storilo pred njim sto in sto poljedelcev. V svoje ponošene, že malo raztrgane hlače natlači slame, tako tudi v platneno srajco — dostali klobuk mu je posodil hlapec Andrej. Z Andrejevim klobukom pokrije slamnato glavo slamnatega moža — stražo, strah vsem vrabcem in vranam. Ponoči nese tega moža na njivo in ga postavi med prosom in koruzo. Pol njive je bilo posejane s prosom, pol pa s koruzo. V desni roki drži strah posebno steklenico, podobno zvonu, ki ima znotraj lesen kembelj kakor zvon. Tako jo je lahko majal veter in tudi strah, kakor jo je hotel. V levici je krepko držal vrano, ki jo je bil sam ustrelil, kakor je to prav dobo videla Ropetova Ančika iz Rafošč.

Seve, vrabci so se bili včeraj, ko še ni bilo straže — strahu na njivi, prav z občutkom navečerjali prosa, vrane pa koruze. Siti vrabci se potem niso prepirali in topli kakor onega dne, marveč so šli ponižno v svoje postelje spat.

Drugega jutra je pihljal lahek veter. Straža v prosu maje in kaže vrano, držeč jo za vrat, in svetlo steklenico s kembljem. Vrabci in vrane so bili tudi danes zgodaj vstali, kakor so navajeni. Vranja družba prileti in obsedi na prinjivski tepki, vrabčja na bližnjem leščevem in oparničnem grmu. Vrabci si manejo oči, češ, ali vidimo prav ali ne. Dozdeva se jim, da jih čaka v prosu mož, najbrž sam gospodar, tisti, ki jih je bil zadnjič prepodil s prosa. Vrane, ki imajo bolj bistre oči kakor vrabci, opazijo takoj, kaj se je zgodilo že z eno njih sorodnico, ki jo slamnati mož drži v roki. Zato se ne upajo bliže. Danes bo treba drugod zajtrka

iskat, si mislijo. Tudi vrabci so nezaupljivi, le boječ klic: „matevž — živ“ se začuje iz tega ali onega kljuna. ¹⁾

„Danes ne bo varno na njivi,“ izpregovori tisti vrabec, ki je bil začel onega dne svojemu tovarišu zabavljati. Res, vsa pernata družba naša odleti danes drugam iskat si kruha. Vse dopoldne ni bilo nazaj ne vrabčje ne vranje družbe na njivo, kjer si je stražil slamnati mož tako imeniten žir: proso in koruzo. Vrabci so se bili vrnili na svoj leščev in oparnični grm popoldne, vrane na svojo tepko pa šele proti večeru. ²⁾

Našim vrabcem ni bilo nič kaj všeč, da so morali danes navsezgodaj daleč z doma. Ti strici ne odlete radi kam dlje od svojega rojstnega kraja — saj vsi naši matevžki ali matevžetje so se bili izvalili po zatišjih naših slamatih streh ali po gnezdih visokih in starih tepk. Zato so začeli godrnjati: „E, toliko izvrstnega žira prav pod kljunom, in ptič matevž naj bi ga hodil drugam iskat!“

Vrnivši se, opazujejo z vranami kmeta — to je stražo na njivi. Nič dobrega se jim ne obeta: v desni roki drži kmet še vedno steklenico — zvon, v levi vrano za vrat, kazaje naravnost proti oparničnemu grmu in tepki, kjer je sedela naša ptičja družba.

„Kaj, ko bi šel tja?“ vpraša bolj potihem vrabec, ki je zadnjič tovarišu zabavljaj.

„Alo, kar pojdi, če se ne bojiš!“ mu zagostoli sosed pretepač.

„Kaj, jaz naj bi se bal?“ povzame prvi kljun-matevž.

„Kdo drugi kakor ti?“ reče mirno drugi zabavljaj.

„Ti se bojiš, ti, in poguma nimaš! Kaj me boš izkušal?“ ga zavrne jezno prvi kljun.

„Kaj, da bi jaz ne imel poguma? Bahač si bil in bahač ostaneš do konca dni!“ se zadere drugi pretepač.

„No, če nimam res poguma in sem le bahač, kar poletiva in skupaj pokusiva, če je proso danes boljše, kakor je bilo predvčerajšnjim!“ odgovori zdaj mirno in samozavestno prvi nahruljeni vrabec. ³⁾

S strahom in drznim pogumom v srcih zletita prepirajoča se ptiča proti straži v prosu. Nobeden ni hotel biti bojazljivec, misleč si: junak sem, pridi nadme karkoli si bodi!

¹⁾ Naši šolski otroci so uganili, da pravi vrabec matevž! in živ! kadar hoče povedati kaj veselega ali tudi neveselega. Zato imenujemo vrabčje govorjenje: matevžanje in življanje.

²⁾ Oparnica ali črn trn (*Prunus spinosa*) cvete belo in gosto zgodaj spomladi kakor dren ali drenik (*Cornus mas*). Sad nje so višnjeve jagode, ki so dobre za jed, kadar jih na jesen že slana popari. Najbrž odtod njih ime: oparnice. Ko sem še sam v šolo hodil, sem se jih jeseni na Breznicali obilokrat naručal.

³⁾ Nahruliti pomeni koga napasti v zbadljivi, zabavljivi ali šaljivi besedi, ne s telesno silo.

Blizu slamnatega moža se vsak oprime enega prosenega latja. Ne da bi jima bilo mar za proso, ki ju je tako zavedljivo pozdravljalo, opazujeta s povešenimi očmi kmeta, ki drži vrano in steklenj zvon z lesenim kembljem. Sapica, ki je prej malo pihljala, je zdaj ponehala. Čisto mirno je bilo. Kmet, vrana, stekleni zvon se nikamer ne ganejo, četudi sta vrabca-matevža že v škodi. Matevža se spogledata, pogum jima zraste. Samozavestno povzdigneta glavo, misleč si: nobeden se ni upal semkaj kakor midva; koga se naj bojiva?

„Matevž, živ! Poglejva bliže tega možakarja!“ nasvetuje prej nahrujeni vrabec.

„Poglejva mu noge, morda se je potuhnil, ko naju vidi,“ meni sosed.

„Prav govoriš! Na tla predenj! Med latje stopiva!“ mu pritrudi tovariš, ki zdaj že ni bil več hud nadenj, ker sta se bila prej sporekla. Prav blizu slamnatega moža prifrčita, lahko si ga prav dobro ogledata. Vidita, da je v moževem trebuhu, ki je posebno obilen in okrogel, sama slama, slama v hlačah in pod hlapčevim klobukom, glava tudi slamnata. Pač je v eni roki pristna vrana, ki že smrdi, v drugi čudna steklenica — kipelna voha za vinski ali sadni mošt. Baje so si jo letos izposodili, ker bo malo vina. Prvi vrabec zleti možu na vrh klobuka, drugi se obesí na sredi trebuha. Temu matevžu šine predrzna misel v glavo, a je še svojemu tovarišu ne razodene.

„Matevž, živ!“ zakliče oni na vrhu klobuka.

„Živ, živ!“ mu odgovori sosed na moževem trebuhu.

„Matevž, živ, živ! Prídite semkaj!“ zakliče vrabec s klobuka svojim tovarišem na leščevem in oparničnem grmu. Le-ti, ki so vse početje svojih dveh junakov natanko opazovali, prifrč brez pomisleka k njima.

„Slamnata straža, slamnat mož — prazen strah nam modrim ptičem!“ se zasmejeta vrabca, pozdravljaje svoje priletele tovariše in tovarišice.

„Matevž, živ, živ! Prazen strah, slamnata straža, slamnat mož!“ kriči vrabčja družba vse navzkriž tako dolgo in glasno, da bi bili nekateri skoraj ohripeli. „Oj, to bo žira!“ se oglasi eden, ko potihne družba.

„Oj, to bo žira!“ zakriči vse vrabčje krdelo.

„Res je tako, kakor sem časih že kje slišal: mož v prosu ali koruzi le žuga, strelja ali ustrelí pa ne,“ pove star vrabec.

„Prav si povedal, slamnati mož v prosu ali koruzi res ne stori ničesar hudega, a hudo storiti more oni, ki ga je notri pōstavil,“ se oglasi modrejši kljun.

Vrabci-matevži niso utegnili premišljati pametnega nauka. Kdo bi zdaj na kaj takega mislil, ko je miza z najboljšim žirom pogrjnena. Razkrope se po prosenem latju uživat slastni sad. Močnejša sapica zapihlja.

Stekleni zvonec-kipelna veha se v roki slamnatega moža dovolj zamaje. Leseni kembelj udari ob stran kipelne vehe. Krasen, čist in nežen glas se začuje izpod roke slamnatega moža. Sapica zaveje močnejše, zvonjenje kipelne vehe se čuje čedalje lepše in krepkeje. Vrabčje krdelo na prosenem latju osupne in utihne, a kmalu se zave.

„Godba, godba ob pojedini!“ zaživlja vsa mnogobrojna matevžja družba. Res, sapica ne jenja pihljati, zvonjenje prihaja na ptičja ušesa v omamljivih glasovih — kipelna veha ima svež, visok in najčistejši glas. Naša vrabčja družba se je bila danes najužinala in navečerjala — kakor še nikoli — ob najslajšem zvonjenju, ob veseli godbi. —

Večerni mrak lega na njivo s prosom, koruzo in slamnato stražo. — Vrabci odlete domov, siti kakor menda še nikoli.

„E, to je bil obed-pojedina z godbo!“ si še doma dopovedujejo in poveljujejo svoja dva junaka, ki sta jim odkrila in uganila uganko o slamnatem možu — o straži v prosu in koruzi.

V najtrdnejšem upanju in najslajši nadi so se bili naši vrabiči tega večera spravili spat. A spati niso mogli trdno. Motil jih je presiti želodec, in ker niso mogli dočakati dneva, ko se jim bo nova miza pognila. Le sanjali so o slamnati straži, o prosu in godbi pri bogatem obedu. Vrane, ki so oprezne živali, niso hotele priti nad koruzo tega dne, ko so se vrabci gostili v prosu. Smrt njih tovarišice jih je bila hudo prestrašila.

Ko je bila vrabčja in vranja družba spoznala, kakšna straža straži in žuga na njivi, so se bile pričele, dejalo bi se, nekake „sibaritske pojedine“ na Pirnarjevi njivi. ¹⁾ Takoj drugega dne se je izvršila med vrabci velika in usodna predrznost. Vrabec junak si postelje posteljo v trebuhu slamnatega moža. Prešerno se tam razkorači in tudi tovariša junaka povabi, da bi tu skupaj stanovala. To je ona predrzna misel, ki mu je bila v glavo šinila, razkrivši moč slamnate straže, ko je sedel možu na trebuh. Gospodar Primož Pirnar, nadejavši se, da bo zdaj, ko je bil stražo na njivo postavil, imelo proso mir pred vrabiči in vranami, se ni nič več zmenil za proso in koruzo, le čakal je, kdaj vse dozori. Ni mogel slutiti, da si je s tem, ko je postavil slamnatega moža med proso in koruzo, pripravil še večjo škodo. Zgodilo se je to, da so se vrabci s svojimi družinami naselili v slamnatega moža, kolikor je bilo moči. Slamnata straža jih je bila vsa živa. Tu so spali, se zabavali ter pohajali na bližnje gostije.

Sosed našegā gospodarja, Uhan z Rude, je peljal sredi tedna nastiljo, z gozda mimo Pirnarjeve njive, kjer sta rasla proso in koruzo. Videl je, kaj počenjajo tam vrabci s prosom ter s stražo in vrane s koruzo.

¹⁾ „Sibaritske pojedine“, imenovane po mestu Sibaris v Južni Italiji, ker so tamkajšnji prebivalci v starem veku posebno mnogo pili in jedli, tedaj nezmerno živeli.

„E, Primož, kaj čakaš? Vrabci ti bodo na Prelogu vse proso pozobali in vrane koruzo pokrhale“, sporoči Uhan Pirnarju.

„Ne more biti, saj je straža tam,“ odvrne Pirnar.

„Le poglej, kaj je s to stražo,“ opomni Uhan z Rude.

Takoj odide na Prelog pogledat. — Prime se za glavo, ko zagleda predrzno vrabčje gospodarstvo s prosom in vranje gospodinjstvo s koruzo.

„Ni več tako, kakor je bilo nekdaj. Že ptiči se drugačnega strahu ne boje kakor samo še puške. Kam smo prišli!“ tarna Primož Pirnar. Ostro požuga kljunastim škodljivcem, ki so že sedeli na oparničnem grmu in tam matevžali. Pregleda slamnatega moža. V njegovem trebuhu zagleda celo vrabčja gnezda z jajčki, tam pa tam tudi že gole mladičke — bodoče matevžke. Strašno! S hudo mislijo se obrne gospodar domov. Pride mu na misel pesem o zajcu, ki je hodil na sosedov zeljnik zelje krast. Domov prišedši, se nič več ne pomišlja. Vzame puško dvocevko, nabaše obe cevi s svinčenim prosom, pripravi še več nabojev s tičjaki, spravi puško v omaro, da bi otroci ne mogli do nje. Prav zgodaj zjutraj, ko vrabci in vrane še niso bili vstali, se skrije gospodar s puško pod črešnjevo drevo med goščo in kamenje blizu njive. Vrabčja družba v slamnatem možu ga ni mogla videti, vrane pa so daleč proč spale po vejah visokih bukev in hrastov. Puško nameri proti straži — slamnatemu možu.

Ko se malo zdani, se začuje posamezni „živ!“ v srahovem trebuhu in na bližnjem oparničnem grmu. V trebuhu, bedrih, prsih slamnatega moža se kmalu oglasi vrabčje matevžanje in življanje. Nič zlega sluteč, zleti naglo gosta in velika jata vrabcev iz slamnatega stanovanja proti prosu. A v tej naglosti prileti vrabcem nasproti svinčeno proso s tolikšno silo in množino, da popada večina vrabcev mrtvih ali ranjenih na tla. Svinčeno zrnje prileti še drugič in tretjič iz puškine cevi v drugo vrabčjo jato, ki je bila iz strahu pozneje prihrumela iz slamnatega moža. Puška poka nadalje. Smrtonosno proso zadeva naravnost slamnatega moža, pokonča po trebuhu, bedrih in prsih skoraj ves vrabčji zarod.

Med padlimi vrabci je bil tudi oni, ki je trdil, da slamnati mož le žuga, a nič zlega ne stori, pozabivši na svarilo svojega starejšega tovariša, ki mu je bil povedal, da je nevaren ali opasen oni, ki postavi takšnega moža. Kolikor je bilo izmed vrabčje družbe ostalo zdravih matevžev, seve, so odleteli drugam zajtrka iskat. Vranam Pirnar ni mogel tako dobro posvetiti, kakor je vrabcem, ker so dovolj nezaupljive in ne preveč predrzne. Ko so bile zvedele, kaj se je zgodilo danes z vrabci, tega dne ni bilo nobene pogledat h koruzi.

Mlade lisice letošnjega gnezda so se bile namenile iz Krokariče pogledat, kako so se naše jarice kaj poredile. Na potu k nam so bile danes našle polno mrtvih in ranjenih vrabcev blizu slamnatega moža na Prelogu.

„E, kakor nalašč nekaj izvrstnega za pod zobe,“ si lisičice povedo, pobero vrabce, jih nekaj poručajo — vseh niso mogle — druge pa odneso domov. Naše jarice in petelinčki pač niso slutili, kolikšna nevarnost jim je danes pretila. Ko bi vedele, kaj je prav, odslej ne bi hodile v Pirnarjev kozolec pšenico ali ajdo zobat. Saj vrabci, ki jih je bil ta sosed postrelil, so danes marsikateri življenje rešili.

Na pomlad in čez poletje prihodnjega leta bodo vrabci-matevži, ki so letos srečno odšli svinčenemu prosu, vnovič mirno valili in izlegli številen zarod, da se ne bo mnogo poznalo, čeprav so bili njih starejši bratje in sestre na Pirnarjevi njivi pokošeni kakor Turki in Nemci pred strojnimi puškami v zadnji veliki vojni.

Nad proso, ki so ga naši nesrečni vrabiči tako temeljito varovali in zorili, so prišle takoj drugega dne najhujše sovražnice — ženjice in ga do tal požele. Podnevi so bili potem Pirnarjevi zložili na skednju prosene snope v kopico ali nasad. Zvečer po večerji se je začul s Pirnarjevega poda glasen klic: „Bale met, bale, para manjka!“ (To je: pridi met, pridi, para manjka.) Pirnarjevi so nocoj proso meli in klicali vaščane, naj jim pridejo pomagat. Proseni snop maneta dva menca, samo eden ga ne zmaguje, ker ti snopi so široki. Zato kličejo: para manjka, četudi ga ne.

Primož Pirnar je miren in postrežljiv sosed. Vsa vas ga spoštuje. Zato mu vaščanje vselej radi pomagajo, ako potrebuje njih pomoči. Prišel je bil tega večera tudi pomagat sosed iz bližnje vasi — Uhan z Rude. Z njim je prišla tudi hčerka Vandica, učenka in telovadka v naraščaju. Na proseni kopici je bila že našla učenke: Potočarjevo Martino, Novljanovo, Hudetovo Slavko in šolsko Šašo. Po kopici so prav veselo skakale, se na široko smejale, ko so menci proso meli. Spomnile so se pri tem Levstikove pesmi v šolski knjigi: „Oj prosena kaša — otročja paša!“ Teden pozneje je bila turščica dozorela. Pirnarjevi so jo pokrhal, zličkali, obesili sušit ob skednju. Vladko, domači učenec, ki je suhe stroke prav pridno ružil, se je večkrat pogladil po prsih in radostno vzkliknil: „Ali bodo dobri turšični žganci z mlekom!“

